

EL MONESTIR DE PUNTA DE L'ILLA DE CULLERA

Miquel Rosselló Mesquida

Introducció

Un dels episodis narrats en la passió de sant Vicent (*Passio*, XXII, 23-26), ja al final del relat hagiogràfic, al·ludeix al desig del governador Dacià de desfer-se del cos del sant diaca, per la qual cosa ordena que siga traslladat lluny en una barca i llançat a la mar. Eumorfi, encarregat d'executar les ordres de Dacià, quan havia perdut de vista les muntanyes i per temor d'internar-se en una altra província (*conventus*), fora de la seua jurisdicció, es va desfer del cos enfonsant-lo a el mar. El cos va arribar miraculosament a una corbada platja on l'arena el va resguardar formant un túmul que, al poc de temps, els cristians del lloc van preservar i van adornar per a retre-li culte secretament.

Aquesta narració de la *passio* que descriu el periple de les despulles del màrtir i la seua arribada miraculosa a una platja, s'ha relacionat geogràficament amb el

Sinus Sucronensis, més concretament amb Cullera (*Portus Sucrone*), zona on desemboca el Xúquer (*Sucro*), riu on es trobava el límit entre províncies, i també amb les platges immediates al cap de Cullera (la punta de Migjorn). En les proximitats, almenys des del segle XVI, hi havia una ermita dedicada als sants Vicent, Llorenç i Valero, actualment ermita de la Font Santa o de Sant Llorenç. La dedicació a Sant Valero, certificaria que ens trobem davant d'un primitiu santuari vicentí.

Aquesta descripció topogràfica, ja plasmada en època medieval en una taula gòtica donada a conèixer per la doctora Ma. D. Mateu, al costat de l'al·lusió, en l'epitafi del bisbe Justinià de València, en una illa on va fundar un monestir, pareixen remetre a un lloc comú, l'illot on el devot bisbe va manar erigir un monestir que commemorava el lloc d'arribada del cos del màrtir, tal com fa ja quatre dècades el professor Enric Llobregat va argumentar magistralment. Aquest devia ser el motiu de la fundació del monestir en aquest illot.

< Creus de bronze decorades que aparegueren a l'edifici central de Punta de l'Illa.

Taules amb escenes del martiri de sant Vicent.
Escola de Juan de Flandes, segle XVI. Col·lecció Levante-EMV.

Les restes arqueològiques del monestir

El xicotet illot va ser un lloc freqüentat des de la prehistòria, va ser un embarcador en època ibèrica (materials fenicis i grecs) i en època romana hi ha la possibilitat que hi haguera un santuari pagà, tal com apunten les troballes d'una estatueta d'Hèrcules en bronze i un casset amb dedicació votiva, de plata amb incrustacions d'or i escenes de Júpiter.

No obstant això, les úniques estructures excavades a partir de la segona meitat del segle passat, pel Servei d'Investigacions Prehistòriques de la Diputació de València, corresponen al període visigot.

A l'illa es va documentar un conjunt de construccions rodejades per un mur de protecció. Al centre de l'illot, en lloc destacat, s'alçava un edifici rectangular, amb murs de maçoneria assentats sobre fonaments d'1,10 m d'amplària, amb unes dimensions de 13,50 x 8,75 m i subdividit en diversos departaments. Aquest edifici mostrava peculiaritats que el diferenciaven dels altres, com una ubicació privilegiada en el centre de l'illa i al lloc més elevat, l'orientació est-oest, la solidesa dels seus murs, millors acabats, presència d'un paviment d'*opus signinum* de 10 cm de grossària; enlluïts a les parets; elements arquitectònics d'una certa riquesa com una pilastra *in situ* amb basa motlurada, tal vegada d'una taula d'altar auxiliar; una xicoteta basa de marbre, potser d'una columneta de finestra, i fragments de creu de pedra tosca calcària amb restes de pigment rogenc.

Aquestes peculiaritats apunten a un edifici cultual, com a església o capella commemorativa.

A més, d'allí procedeixen materials significatius de caràcter litúrgic: una gran pàtera de marbre blanc, dues

creus de bronze d'un lampadari, una de les quals està decorada amb petites aspes que dibuixen un *arbor vitae*.

Al mateix edifici es va recuperar un tresoret de monedes i un ponderal bizantí de bronze d'un *solidus*. Els ponderals eren elements custodiats en l'interior dels temples, complint amb la legislació del moment, que obligava a guardar els pesos i les mesures a les esglésies, sent el bisbe el garant de la seua utilització correcta, com també de previndre el frau fiscal. Ponderals de tipus bizantí es documenten en llocs com la seu episcopal de Barcelona o l'església del Monastil, a Elda (Alacant) i, en general, en aquells llocs de control amb funcions comercials i fiscals (ports, duanes, pagament d'impostos). Un lloc com Punta de l'Illa, on s'ha documentat una notable abundància i diversitat d'àmfores, ungüentaris i vaixella, probablement intercanviats amb altres monestirs de la Mediterrània, feia necessari un control oficial del pes de la moneda. Dins d'aquest mateix context de control administratiu caldria situar la troballa d'un platet de bronze de balança d'orfebre, del tot semblant al trobat al poblat visigot de Puig Rom (Roses, Girona).

En l'extrem occidental del penyal es van excavar un conjunt de xicotets cubicles en maçoneria, disposats paral·lelament en terrassa, que podrien correspondre a les cel·les dels monjos. Potser els nombrosos fragments tallats de paret d'àmfora amb dibuixos incisos formaren part de les activitats didàctiques dels monjos.

Finalment, en la part oriental de l'illa es concentren tres construccions de planta rectangular disposades en bateria, sense divisions internes. Realitzades en maçoneria, es caracteritzaven per la seua senzillesa i

presentaven dimensions de 10 x 4,20 m, per a la més menuda, i 19 x 5,25 m, per a la major. Es va trobar tocant els murs gran quantitat d'àmfores, majoritàriament grans contenidors cilíndrics d'oli i saladures del nord d'Àfrica (Túnia) i, en menor quantitat, àmfores vinaderes de la Mediterrània oriental (Gaza, Síria-Palestina, Turquia, mar Egea), on es devia exportar, entre altres, el preat vi de Gaza, a més d'envasos de la propera illa d'Eivissa, grans contenidors cilíndrics que imiten els africans i xicotetes àmfores de fons còncauconvex amb decoració amb pin-ta; d'aquests últims, també amb exemplars de producció local o regional. Aquests departaments s'han identificat amb els *cellaria* monacals.

La cultura material del conjunt remet a una cronologia a partir de finals del segle vi.

Més enllà de l'illa

L'illot monàstic ha de posar-se en relació amb altres assentaments pròxims i amb el context de la seu episcopal valentina.

Pel que fa a l'entorn geogràfic immediat, el *Portus Sucronensis* ha aportat abundosos testimonis d'activitat per als períodes tardoromà i visigot. En general es documenta l'arribada regular de ceràmiques i àmfores durant els segles vi i vii en diversos establiments localitzats en el vessant sud i sud-est de la muntanya. Cal destacar la construcció de depòsits de saladura posats sobre un magatzem portuari destruït al voltant del segon quart del segle v i que perduren, almenys, fins a la fi del segle vi.

Simultàniament, documentem ocupació del vessant sud amb la presència de construccions de pedra i pisos

Enterrament múltiple en cista de l'època visigoda, amb detall de la polsera amb extrems de cap d'ofidi. Excavacions de la plaça de la Llibertat, Cullera. Direcció arqueològica: Fernando Cotino.

de terra batuda, de conservació desigual però generalment d'escassa alçària, de vegades associades a fosses abocadors i fosses sitges.

Cal destacar especialment la troballa d'una zona de soterraments, just on s'instal·larà amb posterioritat la necròpolis islàmica (segles XII i XIII) del poblat nascut als peus de l'extens albacar de l'*Hisn Qulayra*. Es tracta de tombes de cubicles de llosa de pedra, amb soterraments múltiples. En una d'aquestes es van recuperar dues polseres obertes de bronze, amb extrems de cap d'ofidi, semblants a altres exemplars de les necrò-

polis de l'Almoina (València), camí del Monastil (Elda, Alacant) o la cripta Balbi (Roma), i que es daten a final del segle VI i segle VII.

Pensem que no és casual aquest ressorgir dels assentaments a la costa del *Portum Sucrone*, unit a l'activitat econòmica i comercial documentada, i que va haver de sorgir a l'empara de l'impuls monàstic del xicotet illot, sota la jurisdicció episcopal de la seu valentina. Els *cellaria* monacals van haver d'exercir un paper redistribuïdor de productes alimentaris, principalment vi, oli i salades, a partir de la tipologia dels envasos amfò-

Conjunt d'ungüentaris orientals amb segell, trobats a les excavacions de Punta de l'illa.

rics i de la petita indústria de saladura documentada a la costa, coetània a l'establiment monàstic i no dubtem que devia estar controlada per ella. La Regla isidoriana assenyala que els monestirs tindran un magatzem a la ciutat destinat a realitzar els intercanvis amb aquella. El paper econòmic dels monestirs i la vinculació de l'Església en general amb activitats comercials i productives ja s'ha posat de manifest en llocs pròxims, com el monestir de l'illa de Cabrera (Balears), la basílica d'es Cap des Port (Fornells, Menorca) o les seus episcopals de València i Barcelona.

Àmfora de procedència palestina trobada a l'edifici identificat como a magatzem.

Epíleg

No sabem si la menció de la destrucció d'un monestir en una illa, entre Sagunt i Cartagena, que va consignar el bisbe de Tours, pot referir-se al nostre cenobi. La troballa aïllada d'un trient encunyat per Vamba permet aventurar que l'illot va estar, si més no, freqüentat fins aqueixes dates avançades de la setena centúria. En el segle XII, on el conjunt de materials ceràmics recuperats és notable, tornarà a ser reocupat, aquesta vegada possiblement per a albergar un convent musulmà, una «ràbita», topònim extraordinàriament freqüent al terme.